

Załącznik
do Regulaminu Odznaki Krajoznawczej PTTK
„Poznaj Dowódców Powstania Styczniowego”

Czołowi dowódcy powstania styczniowego.

1. **Gen. Zygmunt Sierakowski** (ur. 19 maja 1827 w Lisowie koło Maniewicz na Wołyniu, zm. 27 czerwca 1863 w Wilnie) – polski generał, działacz niepodległościowy, dowódca powstania styczniowego na Żmudzi. Używał pseudonimu Dołęga. Jako student uniwersytetu petersburskiego prowadził propagandę patriotyczną wśród ludu wiejskiego na Litwie. W maju 1848 r. schwytany przez Rosjan i skazany za nielegalne przekraczanie granicy rosyjsko-austriackiej na bezterminowe rotę aresztanckie w orenburskim korpusie karnym, gdzie odznaczył się zdolnościami i męstwem. W 1856 r. został mianowany oficerem. W 1859 r. ukończył Akademię Sztabu Generalnego w Petersburgu. Wysłany przez rząd dla badania prawodawstwa wojskowego narodów zachodnich, przyczynił się swoimi projektami do zniesienia kary cielesnej w armii. Tam też należał do kierownictwa konspiracyjnego sfederowanego Koła Oficerów Polskich w Petersburgu, związanego z organizacją czerwonych w Kongresówce. Z ich ramienia w 1861 r. nawiązał w Paryżu kontakt z Ludwikiem Mierosławskim. Spotykał się z Giuseppe Garibaldim i Aleksandrem Hercenem. W 1863 r., po wybuchu powstania wziął dymisję z wojska rosyjskiego i z ramienia Rządu Narodowego został naczelnikiem wojennym województwa kowieńskiego. Dowodził 2500-osobowym oddziałem, operującym na Żmudzi. 21 kwietnia pobił Rosjan pod Ginietyniami. 3 maja wyruszył ze swoim źle uzbrojonym oddziałem w kierunku Kurlandii, gdzie zamierzał przejąć transport broni dostarczony z Wielkiej Brytanii. W dniach 7-9 maja stoczył trzydniową bitwę pod Birzami, zakończoną rozbiem jego oddziału przez fiński pułk lejbgwardii gen. Jana Ganeckiego. Dostał się do rosyjskiej niewoli. Przed sądem wojennym okazał niezłomny hart ducha. Wbrew zabiegom międzynarodowej opinii publicznej, 27 czerwca 1863 r. został powieszony w Wilnie.
2. **Płk Marcin Maciej Borelowski**, ps. Lelewel (ur. 29 października 1829 w Półwsiu Zwierzynieckim koło Krakowa, zm. 6 września 1863) – polski działacz społeczny i patriotyczny, pułkownik w powstaniu styczniowym. Z zawodu rzemieślnik-blacharz, majster studniarski, uczestnik wystąpień niepodległościowych w Krakowie w latach 1846 i 1848, po upadku wiosny ludów uczestnik działalności konspiracyjnej. Programowo związany z millenerami, od 1862 r. jednak ze stronnictwem czerwonych. Zajmował się organizowaniem policji narodowej i gromadzeniem broni. Współorganizator patriotycznych manifestacji ludności w Warszawie poprzedzających wybuch powstania styczniowego, w czasie powstania dowódca oddziałów partyzanckich i naczelnik wojenny województw lubelskiego i podlaskiego. Dosłużył się stopnia pułkownika. 24 marca 1863 r. pobity w bitwie pod Krasnobrodem. 16 kwietnia stoczył bitwę pod Borowymi Młynami. Zaatakowany w I bitwie pod Chruśliną 30 maja odparł atak Rosjan i ponownie odniósł zwycięstwo 3 września pod Panasówką. Poległ w bitwie na Sowiej Górze pod Batorzem 6 września 1863 r.
3. **Gen. Józef Hauke-Bosak** herbu Bosak, hrabia (ur. 19 marca 1834 w Petersburgu, zm. 21 stycznia 1871 pod Dijon) – generał broni, uczestnik powstania styczniowego. Do Polski przybył w 1782 r. przez Moguncję i Drezno. Ojciec Józefa Hauke (1790-1837), urodzony już w Polsce, był kapitanem w wojsku Księstwa Warszawskiego i potem generałem wojska rosyjskiego, a stryj Maurycy Hauke był generałem napoleońskim, wślawionym obroną Zamościa w 1813 r., zginął pierwszego dnia powstania listopadowego jako wierny carowi. Drugi stryj, Ludwik August (1779-1851) był dyrektorem górnictwa w Królestwie Polskim. Maurycy, Ludwik August i Józef otrzymali w 1826 r. w Królestwie Polskim potwierdzenie szlachectwa, a później w różnych latach tytułu hrabiowskiego. Józef Hauke zaczął edukację w carskim Korpusie Kadetów, następnie w Korpusie Paziów i zwieńczył ją ukończeniem Wyższej Akademii Wojskowej. W 1855 r. został oficerem ordynansowym cara Aleksandra II. W 1859 r. przeniósł się do służby czynnej. Brał udział w walkach na Kaukazie z niedobitkami wojsk Szamila, w których dosłużył się dwóch krzyży i złotej szabli za waleczność. W 1862 r. został awansowany na pułkownika. Manifestacje patriotyczne w 1861 i 1862 r. były dla niego wstrząsem. Podał się do dymisji, zamiast której dostał roczny urlop z armii carskiej. W styczniu 1863 r., kiedy wybuchło powstanie ponownie złożył dymisję, tym razem przyjętą. Był bliskim współpracownikiem Romualda Traugutta i dowódcą tworzonego II korpusu, naczelnikiem oddziałów powstańczych województw krakowskiego i sandomierskiego oraz kaliskiego.
4. **Płk Apolinary Kurowski** herbu Nałęcz III (ur. 1818, zm. 11 maja 1878 w Baden) – pułkownik powstania styczniowego. Urodził się w Wielkopolsce. Przed rokiem 1863 był właścicielem wsi Tyniec koło Jędrzejowa (dzisiaj województwo świętokrzyskie). W 1846 r. przystąpił do spisku organizującego wybuch powstania. Aresztowany przez Prusaków w 1847 r. załamał się w śledztwie. Skazany na śmierć, uwolniony w 1848 r. Następnie brał udział w powstaniu wielkopolskim. Ludwik Mierosławski przeznaczył mu zadanie uderzenia na Kalisz dla sprowokowania wojny z Rosją. Uszedł z Prus do Kongresówki. Od 1862 r. przygotowywał wystąpienie zbrojne. Po wybuchu powstania styczniowego, mianowany naczelnikiem województwa krakowskiego. Przeprowadził koncentrację oddziałów powstańczych w

okolicach Ojcowa, gdzie zgromadził 2500 ludzi. Dokonał licznych wypadów na pograniczne rosyjskie komory celne i garnizony, zdobywając m.in. 80 000 rubli. Posądzony o nieudolne dowodzenie w czasie bitwy pod Miechowem (17 lutego 1863 r.) i walk o utrzymanie trójkąta granicznego między zaborami, został usunięty ze stanowiska wojewody. Uszedł do Galicji. Dopiero w lutym 1864 r. pojawił się w Kongresówce, jako dowódca dywizji krakowskiej w II korpusie Józefa Hauke-Bosaka, a następnie szef sztabu w tym korpusie. 21 lutego 1864 r. bezskutecznie szturmował Opatów. Wyemigrował do Szwajcarii.

5. **Gen. Walery Antoni Wróblewski** (ur. 27 grudnia 1836 w Żołudku, zm. 5 sierpnia 1908 w Ouarville) – polski działacz rewolucyjno-demokratyczny, dowódca w powstaniu styczniowym, generał Komuny Paryskiej, działacz Związku Zagranicznego Socjalistów Polskich. Urodził się 15 grudnia (27 grudnia) 1836 r. w Dworze Żołudek, w powiecie lidzkim na Wileńszczyźnie. Był synem Antoniego Wróblewskiego i Róży z Jurowskich, miejscowej drobnej szlachty. Od 1844 r. wraz z rodziną zamieszkał w Wilnie, gdzie uczęszczał do gimnazjum – wileńskiego instytutu szlacheckiego. Od 1853 do 1856 r. studiował w Instytucie Leśnictwa i Miernictwa w Petersburgu. Po ukończeniu studiów i odbyciu rocznej praktyki w leśnictwie pod Grodnem, w 1857 r. został mianowany chorążym w Korpusie Leśnym. Został skierowany do pracy na stanowisko zastępcy kierownika szkoły leśnej w Sokółce, zaś w 1861 r. został kierownikiem szkoły i otrzymał nominację na podporucznika. W Sokółce wraz z Konstantym Kalinowskim był organizatorem rozgałęzionej sieci organizacji rewolucyjnych. Wraz z Kalinowskim wydawał pismo „Музыка́я Прауда” (Chłopska Prawda), jeden z pierwszych periodyków w języku białoruskim (pisany łańką). Po wybuchu powstania styczniowego został od kwietnia 1863 r. zastępcą generała Onufrego Duchyńskiego naczelnika sił zbrojnych województw augustowskiego i grodzieńskiego jako zwolennik Czerwonych. W dniu 27 kwietnia 1863 r. dokonał przeglądu pierwszego oddziału powstańczego. Poleciał odczytać zebrany manifest Rządu Narodowego i powstańczy dekret uwłaszczeniowy, po polsku i po białorusku. W następnych miesiącach dowodził oddziałami w bitwach m.in. pod wsią Waliły oraz pod Wielkim Węglem (16 czerwca 1863). W pogoni za jego oddziałem wysłano w różnych kierunkach 4 kolumny piechoty i kawalerii. Z jedną z tych kolumn pod Żarkowszczyzną stoczył potyczkę (21 lipca), a następnie schronił się ze swoim oddziałem w Puszczy Białowieskiej. W sierpniu 1863 r. awansowany do stopnia pułkownika i w miejsce zwolnionego Duchyńskiego został mianowany naczelnikiem województwa grodzieńskiego. Celem usprawnienia i wzmocnienia dowodzenia siłami powstańczymi na terenach wschodnich, pod przybranym nazwiskiem, we wrześniu 1863 r. przybył do Warszawy, gdzie prowadził rozmowy z dyktatorem powstania Romualdem Trauguttem. Pod koniec 1863 r. po powrocie z Warszawy, rozszerzył działania na Podlasie i Lubelszczyznę. W połowie stycznia 1864 r. przeszedł z oddziałem rzekę Wieprz pod Kockiem. 9 stycznia 1864 r., podczas marszu został zaatakowany przez kozaków pod Budką Korybutową. W trakcie bitwy został ciężko ranny (dwukrotnie cięty w głowę i w prawe ramię), osłaniając odwrót oddziału. Nierozpoznany przez Rosjan, został przeniesiony z pola bitwy, i ukryty w stodole przez miejscowego chłopca, a następnie przewieziony do dworu w Zawieprzycach. Krewna dzierżawcy Bolesława Skłodowska (ciotka przyszłej uczonej Marii Skłodowskiej-Curie), przewiozła ранego Wróblewskiego na stronę austriacką do Galicji, w przebraniu kobiecym. Po przekroczeniu granicy austriackiej przez pewien czas przebywał w szpitalu powstańczym, założonym u hrabiów Tarnowskich w Dzikowie. Następnie z Galicji wyjechał do Francji. W tym czasie władze carskie wydały na niego wyrok śmierci i konfiskatę dóbr w Sokółce. Po przyjeździe do Francji pracował jako nauczyciel, zecer oraz zapalał latarnie gazowe na ulicach. Jednocześnie aktywnie działał w środowiskach niepodległościowych. W 1865 r. został wybrany przewodniczącym Delegacji Litewskiej (organizacji skupiającej powstańców). W połowie 1867 r. wszedł do Komitetu reprezentacyjnego Zjednoczenia Emigracji Polskiej.

Dyktatorzy Powstania Styczniowego.

6. **Gen. Ludwik Adam Mierosławski** (ur. 17 stycznia 1814 w Nemours, zm. 22 listopada 1878 w Paryżu) – polski generał, pisarz i poeta, działacz polityczny i narodowościowy, a także historyk wojskowości, brat Adama Piotra (1815-1851) – żeglarza i kapitana marynarki handlowej, syn płk Adama Kaspera Mierosławskiego (1785-1837) herbu Leszczyc – adiutant gen. Davouta (który sam został ojcem chrzestnym Ludwika), matką – Francuzka Camilla Notté de Vaupleux (wnuczka angielskiego kapitana marynarki handlowej Stubbsa). W 1820 r. przywieziono go do Polski. Pobierał nauki w wojewódzkiej szkole pijarów w Łomży, a następnie w kaliskiej szkole kadetów. Ukończył ją w roku 1830, by w wieku 15 lat zostać podchorążym 5. Pułku Piechoty Liniowej. W stopniu porucznika, brał udział w powstaniu listopadowym walcząc w korpusie generała Samuela Różyckiego, z którym przedarł się do Galicji. Po klęsce powstania od 1833 r. przebywał na emigracji we Francji, gdzie zyskał sobie sławę wybitnego teoretyka wojskowości. Był jednym z przywódców Centralizacji Towarzystwa Demokratycznego Polskiego i członkiem Młodej Polski (starał się także, z polecenia Mazziniego, zorganizować Młodą Francję). W latach 1839-1840 prowadził wykłady z historii ludów słowiańskich we Francuskim Instytucie Historycznym w Paryżu. W lutym 1863 r. przybył do Polski, by zostać dyktatorem powstania styczniowego. Po dwóch przegranych starciach pod

Krzywosądem i Nową Wsią (Kujawy) oraz konflikcie z Marianem Langiewiczem postanowił złożyć dyktaturę i zdecydował się na powrót do Paryża, skąd rozprzestrzenił informacje o fatalnym zorganizowaniu powstania w Polsce. Wycofał się z polityki po wojnie francusko-pruskiej. Był poetą i pisarzem. W 1841 r. pod panieńskim nazwiskiem matki wydał w Paryżu autobiografię. Najbardziej znanym dziełem Mierosławskiego jest jednak praca z gatunku teorii wojskowości – „Rozbiór krytyczny kampanii 1831 roku”. Zmarł 22 listopada 1878 r. w Paryżu. Został pochowany na cmentarzu Montparnasse. Autorem pomnika na grobie Mierosławskiego był polski rzeźbiarz – Cyprian Godebski.

7. **Gen. Marian Langiewicz** (ur. 5 sierpnia 1827 w Krotoszynie, zm. 10 maja 1887 w Konstantynopolu) – generał i dyktator powstania styczniowego. Uczył się w gimnazjum w Trzemesznie. W 1860 brał udział w wyprawie Garibaldiego na Sycylię, gdzie odznaczył się męstwem i nieustępliwością. Był wykładowcą Polskiej Szkoły Wojskowej w Cuneo, gdzie stał się zajadłym przeciwnikiem Ludwika Mierosławskiego. Był związany z politycznym ugrupowaniem Białych. Przed wybuchem powstania z ramienia Komitetu Centralnego Narodowego sprowadzał do Polski karabiny z Niemiec i Belgii. 9 stycznia 1863 mianowany pułkownikiem województwa sandomierskiego. Miał przeprowadzić koncentrację sił powstańczych w Górach Świętokrzyskich i na ich czele uderzyć na Warszawę. 22 stycznia jego zgrupowanie przypuściło trzy zwycięskie ataki na siły rosyjskie w Jedlni, Bodzentynie i w Szydłowcu (gdzie uczestniczył osobiście), rozpoczynając kampanię, zwaną przez historyków kampanią Langiewicza. W obozie w klasztorze w Wąchocku zgromadził 1400 ludzi, formując z nich oddziały jazdy, piechoty i służb. Założył tam kancelarię sztabową, ambulans, drukarnię i fabryczkę broni. Rosjanie rozpoczęli za nim pościg, uderzając w kilku miejscach jednocześnie. 11 lutego pobił Rosjan w bitwie pod Słupią, zdobywając 1000 karabinów i 8 dział. Jego siły stale rosły. W Małogoszczy Langiewicz połączył swoje siły z oddziałem idącym z Mazowsza. Miał teraz ponad 2500 żołnierzy. Tu też wydał 24 lutego 1863 r. bitwę przeważającym liczebnie Rosjanom. Dzięki sprawnemu dowodzeniu wyrwał się z okrążenia prawie bez poważniejszych strat, tracąc 300 zabitych i 2 armaty. 11 marca 1863 r. w dworku w Goszczy ogłosił się dyktatorem powstania. Tydzień później po bitwach pod Chrobrzem i Grochowskimi, przeszedł 19 marca do Galicji. Aresztowany tegoż dnia przez Austriaków, przez dwa lata był więziony w twierdzy Josephstadt, a następnie przebywał na emigracji w Anglii i Szwajcarii. Później przebywał i służył w armii tureckiej jako Langie Bey. Zmarł w Konstantynopolu 10 maja 1887 r. i został pochowany na cmentarzu Haidar Pasha wraz ze swoją żoną angielskiego pochodzenia Suzanne. 19 czerwca 1937 r. minister spraw wojskowych nadał koszarom 56 Pułku Piechoty Wielkopolskiej w Krotoszynie imię Generała Mariana Langiewicza. W Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie znajduje się jego szabla: angielska oficerska wz. 1857.
8. **Gen. Romuald Traugutt**, ps. Michał Czarnecki (ur. 16 stycznia 1826 w Szostakowie powiat brzeski, zm. 5 sierpnia 1864 w Warszawie) – polski generał, dyktator powstania styczniowego. Urodził się 16 stycznia 1826 r. w Szostakowie. Miejscowość ta leżała wówczas w granicach Imperium Rosyjskiego, wchodząc w skład guberni grodzieńskiej. Dzisiaj znajduje się na Białorusi. Był synem Ludwika i Alojzy z Błockich. Największy wpływ na jego wychowanie wywarła jednak babka – Justyna Błocka, która od najmłodszych lat wpajała Romualdowi wartości patriotyczne. W 1836 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Świsłoczy, którą ukończył w 1842 r. z dobrymi wynikami (srebrny medal za naukę i świadectwo dojrzałości dające prawo do 14. stopnia służbowego). Następnie próbował dostać się na studia. Od najmłodszych lat pragnął dostać się do Instytutu Inżynierów Dróg Komunikacyjnych w Petersburgu. Jednakże instytut uległ reorganizacji i Traugutt nie został przyjęty. Nie bez znaczenia był również jego wiek. Do czasu proklamowania powstania na Litwie (marzec 1863), Traugutt nie wyrażał chęci brania udziału w życiu politycznym. W poglądach zbliżony był jednak do stronnictwa białych, choć działania przez niego podejmowane odzwierciedlały raczej program czerwonych. Gdy powstanie wybuchło, sąsiedzi z Ostrowia namawiali go do objęcia komendy nad lokalnymi oddziałami. Traugutt nie był pośród nich szczególnie popularną osobą, ale większość znała jego dawne zasługi wojenne. Przez długi czas odmawiał przystąpienia do powstania styczniowego. Wszedł do walki w kwietniu 1863 r. Objął dowództwo nad oddziałem kobryńskim, z którym m.in. urządził 17 maja udaną zasadzkę na oddział rosyjski pod Horkami. Stoczył jeszcze kilka potyczek. Ostatnia miała miejsce 13 lipca pod Kołodnem i zakończyła się porażką. W lipcu 1863 r. przebywał w majątku Elizy Orzeszkowej pod Kobryniem. Później Traugutt postanowił udać się do Warszawy. W stolicy Królestwa stawił się przed Wydziałem Wojny Rządu Narodowego, do którego dyspozycji oddał się 15 sierpnia, otrzymał awans na generała. Następnie został wysłany do Paryża, gdzie miał szukać możliwości pozyskania pomocy dla powstańców ze strony Francji. Misja nie przyniosła jednak sukcesu. Po powrocie udało mu się uzyskać poparcie stronnictwa białych, którzy wysunęli jego kandydaturę na dyktatora powstania. Po upadku Rządu Narodowego czerwonych 17 października 1863 r. Romuald Traugutt został dowódcą powstania. Jego przywództwo miało charakter tajny. Siedzibą dyktatora było mieszkanie przy ul. Smolnej 3, a sam Traugutt przybrał pseudonim Michał Czarnecki. Przyjął również wymyśloną tożsamość konspiracyjną, podając się za kupca pochodzącego z Galicji. Romuald Traugutt podjął się próby reorganizacji sił powstańczych i przekształcenia słabo uzbrojonych i luźno zorganizowanych oddziałów partyzanckich w regularną armię. 27 grudnia 1863 r. wydał dekret powołujący delegatów terenowych w celu uwłaszczenia

chłopów. Jako jeden z głównych celów wskazywał także konieczność poprawy sytuacji finansowej oddziałów powstańczych. Jego zabiegi o udzielenie pożyczki w kraju i zagranicą skończyły się jednak niepowodzeniem. Prowadził także szeroko zakrojoną politykę zagraniczną. Najpierw próbował uzyskać pomoc militarną od krajów Europy Zachodniej. Kiedy okazało się, iż nadzieje na to były zupełnie bezpodstawne, nawiązał kontakty z innymi europejskimi rewolucjonistami. Korespondował m.in. z Giuseppe Garibaldim. Pomimo swej głębokiej religijności i ślania listów do papieża Piusa IX z prośbą o apostolskie błogosławieństwo, sprzeciwiał się wysyłaniu do Rzymu funduszy, które miały przyspieszyć kanonizację błogosławionego Jozafata Kuncewicza. Romuald Traugutt został aresztowany przez rosyjską policję w nocy z 10 na 11 kwietnia 1864 r. w swojej warszawskiej kwaterze (został wydany przez Artura Goldmana). Początkowo przetrzymywany był na Pawiaku, a później więziono go w X pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Próbowano wydobyć z niego informacje dotyczące dowództwa powstania, jednak Traugutt nie wydał nikogo.

9. **Aleksander Waszkowski** (ur. w 1841 w Tarnogrodzie, zm. 17 lutego 1865 w Warszawie) – ostatni naczelnik Warszawy w powstaniu styczniowym. Był członkiem Warszawskiej Organizacji Miejskiej. W lutym 1863 r. przeprowadził akcję przejęcia map sztabowych, a w czerwcu tego samego roku – Kasy Głównej Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu Królestwa Polskiego. Mianowany ostatnim powstańczym naczelnikiem Warszawy, funkcję tę pełnił od 10 grudnia 1863 r. do 19 grudnia 1864 r., kiedy to został przypadkowo aresztowany na ulicy Elektoralnej. Miał świadomość braku możliwości odwrócenia upadku powstania, ale wydawaniem rozkazów i odezw starał się utrzymać wrażenie, że organizacja miejska jeszcze funkcjonuje. Nie miał stałego miejsca zamieszkania; nocował w zabudowaniach młyna na Solcu, dnie zaś spędzał na czytaniu gazet w kawiarniach. Świadomie nie decydował się na wyjazd poza miasto. Więziony był w X pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Został stracony na jej stokach 17 lutego 1865 r. wraz z Emanuelem Szafarczykiem. Była to ostatnia w Warszawie publiczna egzekucja uczestników powstania.

Dowódcy oddziałów powstańczych.

10. **Matwiej Bezkiszkin** – były kapitan rosyjskiej straży granicznej. W wojsku powstańczym uczył musztry i sztuki wojennej. Dowódca oddziału powstańczego. Walczył na terenie powiatu opoczyńskiego. 27 kwietnia 1864 r. wpadł w ręce Rosjan. W czasie przesłuchania uderzył w twarz oficera śledczego. Skazany na śmierć został powieszony 17 maja 1864 r. w Radomiu.
11. **Jan Birtus** – protestant urodzony w Holosku niedaleko Lwowa, kapitan armii austriackiej. W grudniu 1863 r. dowodził konnym oddziałem 64. żandarmów narodowych. 4 grudnia 1864 r. stoczył walkę między Jeżewem a Koiniszewem. Raniony dostał się do niewoli, gdzie z rozkazu ppłk Aleksandra Bremzena (naczelnika wojennego Łodzi) dostał wyrok śmierci. Stracony 20 grudnia 1863 r. w Łodzi.
12. **Adam Bitis** – urodzony w 1836 r. w Białozoryszkach w powiecie szawelskim. Chłop litewski, bardzo popularny na Żmudzi. Utworzył oddział złożony z 70 powstańców, którym ciągle niepokoił Rosjan. Po powstaniu styczniowym wyemigrował do Francji, gdzie zmarł w 1884 r.
13. **Polikarp Bugielski** – urodzony w 1830 r., inspektor policji z Suwałk. Brał udział w bitwach pod Balinką, Kadyszem, Gruszkami, Kozim Rynkiem, Burzynem, Radziłowem. Po wybuchu powstania zebrał oddział 50 ludzi i przybył z nimi do oddziału Wincentego Kamieńskiego, po kilku utarczkach w jakich brał udział, przeszedł pod dowództwo Suzina, po bitwie pod Stawiszkami przyłączył się do oddziału Brandta. Ranny w potyczce pod Wizną. Brał udział w ataku na komorę celną – Wincenta 19 września 1863 r. W listopadzie 1863 r. musiał uciekać do Prus Wschodnich. Po upadku powstania nie złożył broni. W kwietniu 1864 r. wszedł do Królestwa Polskiego z oddziałem 40 strzelców. W potyczce pod Gontarzami i Kuziami w Augustowskim jego oddział doznał silnych strat. Schwytyany pod wsią Grabowo w okręgu Biebrzańskim został rozstrzelany 14 maja 1864 r. w Szczuczynie.
14. **Kazimierz Błaszczyński** – urodzony w 1831 r., kapitan artylerii rosyjskiej. Po wybuchu powstania awansowany na naczelnika wojskowego województwa płockiego, gdzie organizował wojsko powstańcze. W marcu 1863 r. sformował w województwie sandomierskim oddział kawalerii, z którym stoczył wiele bitew. Wstąpił się bitwą pod Wodzisławiem, gdzie 6 Maja 1863 r. na czele 250 ułanów przegnał Rosjan z miasta. W potyczce pod wsią Górą między Działoszycami a Pińczowem 18 Czerwca 1863 r. odniósł 16 ran, w tym dwie w klatkę piersiową. Zmarł 19 czerwca 1863 r. we wsi Lubczy, pochowany w Nawarzacach.
15. **Ludwik Caroli** – urodzony w 1836 r. w Bergamo, żołnierz Garibaldiiego, w powstaniu styczniowym adiutant płk F. Nullo. wzięty do niewoli 5 maja 1863 r. w bitwie pod Krzykawką koło Olkusza. 1 lipca 1863 r. został uwięziony w Cytadeli Warszawskiej. Sąd wojenny skazał go na karę śmierci. Wyrok zamieniono na katorgę w kopalni Kadai pod Nerczyńskiem na 12 lat. Prześladowany przez generała Szyłowa zmarł z wycieńczenia 7 czerwca 1865 r.

16. **Edward Chądryński** – dowódca powstańczego oddziału. Po bitwie pod Słominem dostał się do rosyjskiej niewoli, z której uciekł i sformował własny oddział w województwie augustowskim. Zginął 7 lipca 1863 r. w bitwie pod Brzezińcami.
17. **Władysław Cichorski**, pseudonim „Zameczek” – urodzony w Kaliszu w 1822 roku, członek organizacji „czerwonych”. Syn radcy stanu i senatora Wincentego Cichorskiego. Zawodowo zajmował się geometrią. Zaskoczony przedwczesnym terminem wybuchu powstania tak skomentował to wydarzenie: „...powstanie z bronią białą, to jest z gołymi rękami, bez żadnego planu, funduszków, i bez dostatecznej organizacji w całym kraju, zdawało mi się nierozsądkiem i pewnością nie udania się”. W pierwszych dniach powstania operował pomiędzy Surażem a Bielskiem Podlaskim, gromadził wokół siebie coraz większe siły powstańcze. Jego 200-osobowy oddział szybko wzrósł do około 800 osób. 22 stycznia 1863 r., czyli już pierwszego dnia powstania zdobył Suraż pod Łopami. 23 stycznia na czele 50 ludzi wkroczył do Ostrowii Mazowieckiej. 30 stycznia wyparł z majątku Rudka pół sotni Kozaków. Awansowany na pułkownika wkroczył do Tykocina i Ciechanowca, gdzie mając pod komendą już około 3000 ludzi, w tym 900 konnych udał się do Siemiatycz. 6 i 7 lutego, pomiędzy Siemiatyczami a majątkiem Czartajewem doszło do bitwy oddziałów Cichorskiego z wojskiem gen. Maniukina, zakończonej klęską powstańców. Cichorski wraz z 700 ludźmi wycofał się do Puszczy Białej. Stamtąd robił częste wypadki na posterunki rosyjskie. W marcu podporządkował swój oddział Zygmuntovi Padlewskiemu, z którym walczył przeciw Rosjanom na Kurpiach. Po powstaniu wyemigrował do Francji. Później osiadł w Galicji, zmarł w 1876 r.
18. **Stefan Cielecki**, pseudonim „Orlik” – urodzony w 1831 r. W pierwszych tygodniach powstania styczniowego zorganizował oddział w Mławskim. Po rozbiciu oddziału w bitwie pod Rydzewem sformował nową partię i oddał ją pod komendę majorowi Leneizo. Wsławił się wielką odwagą w bitwie pod Gołyminem. Ciężko ranny w bitwie pod Osówką 14 października 1863 r. dostał się do niewoli. Więziony w Modlinie został skazany na karę śmierci, którą wykonano 14 listopada 1863 r. w Przasnyszu.
19. **Kajetan Cieszkowski**, pseudonim „Ćwiek” – urodzony w 1826 r. w Seroczynie. Działał głównie na Lubelszczyźnie i Podlasiu. Stworzył oddział powstańczy popularnie nazywany „ćwiekami”. We wrześniu 1863 r. Cieszkowski dołączył do oddziału Marcina „Lelewela” Borelowskiego. Uczestniczył w bitwie pod Panasówką. Po upadku powstania wyemigrował do Francji. Zmarł w 1877 r. i został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.
20. **Teodor Cieszkowski** – radykalny działacz niepodległościowy urodzony w 1833 r. w Ochnówce w powiecie włodzimierskim na Wołyniu. Studiował medycynę na uniwersytecie kijowskim, z którego został relegowany za działalność konspiracyjną. W 1861 r. wstąpił do polskiej szkoły wojskowej w Cuneo we Włoszech, która dowodził Ludwik Mierosławski. Po wybuchu powstania styczniowego wstąpił do oddziału Apolinarego Kurowskiego w Ojcowie. Miał opinię brawurowego dowódcy o przeciętnych zdolnościach wojskowych. 7 lutego 1863 r. wraz z innymi oddziałami brał udział w bitwie o Sosnowiec. Za męstwo został awansowany na podpułkownika. Ranny dochodził do sił w majątku Potockich w Krzeszowicach. 26 lutego stoczył walkę pod Pankami a 1 marca rozbił oddział Rosjan pod Mrzygłodem. Pod Pieskową Skałą przyłączył się do oddziału gen. Mariana Langiewicza, który wyznaczył mu zadanie sformowania partii w okolicach Piotrkowa. 14 marca wszedł do Radomska, gdzie rozbroił 8 piechurów, skonfiskował 6 tys. rubli i kilka koni. 27 marca 1863 r. przebywając we dworze Ludwika Niemojowskiego w Radoszewicach z oddziałem około 500 ludzi, został zaatakowany przez rosyjską grupę pościgową, złożoną z dwóch rot piechoty i sotni kozaków. Powstańcom udało się uciec, jednak 10 kwietnia pod Broszęcinem doszło do walki, w czasie której Cieszkowski został postrzelony w pierś. Wyniesiony z pola walki został dobity w dworze w Leśniakach Chabielskich przez oficera rosyjskiego z garnizonu wieluńskiego kpt. Rafałowicza.
21. **Dionizy Czachowski** – urodzony 6 kwietnia 1810 r. w Niedabyli pułkownik, naczelnik wojenny województwa sandomierskiego w powstaniu styczniowym. Brał udział w manifestacjach patriotycznych w Warszawie przed wybuchem powstania styczniowego. Przewidując wybuch powstania zakupił w 1862 r. znaczną ilość koni od władz rosyjskich. Po wybuchu powstania oddał się pod rozkazy Prędomskiego, który organizował oddział w okolicach Świętego Krzyża. Gen. Marian Langiewicz mianował go na szefa sztabu i dowódcę trzeciego batalionu. W bitwie pod Małogoszczem 24 lutego 1863 r. batalion Czachowskiego wsławił się doskonałą osłoną odwrotu gen. Langiewicza. Czachowski walczył również pod Pieskową Skałą, Chrobrzą i Grochowiskami. Powstańczy Rząd Narodowy mianował go naczelnikiem wojennym województwa sandomierskiego. W sandomierskim stoczył zwycięskie bitwy pod Stefankowem, Borią, Jeziorkiem i Klewcowem. Pobity pod Ratajami (11 VI) rozpuścił oddział i przeszedł do Krakowa, gdzie zamieszkał w kolegium Pijarów. Na pole walki powrócił w październiku, lecz jego oddział złożony z około 650 ludzi został rozbity w podwójnej bitwie pod Rybnicą i Jurkowicami 20-21 października, sam Czachowski poległ 6 listopada pod Wierzchowiskami.
22. **Leon Czechowski** – urodzony 7 kwietnia 1797 r. w Myślatyczach w zaborze austriackim. Porucznik w pułku Grenadierów Gwardii Królestwa Polskiego, instruktor 24 korpusu litewskiego w Grodnie. Brał udział w powstaniu listopadowym. Za udział w bitwie pod Olszynką Grochowską został odznaczony

Orderem Virtuti Militari. Na polecenie gen. Józefa Wysockiego organizował w 1863 r. wyprawę galicyjską do Królestwa Polskiego. W lasach pod Cieszanowem zebrał około 600-osobowy oddział ochotników. W niedzielę 15 marca Czechowski ze swoim oddziałem przekroczył granice zaborów. Jego oddział szedł od Tarnobrodu przez Króle, Księżpól, Biszczę, Naklik i Potok Górny. Pierwsza bitwa oddziału Czechowskiego odbyła się pod Potokiem 20 marca około godziny ósmej rano. Czechowski stracił dwóch powstańców, pięciu zostało rannych. Kolejna bitwa miała miejsce w pobliżu wsi Suszka. Rannych zostało trzech powstańców. Bitwa w okolicach Lasu Ciosmańskiego przyniosła większe straty. Poległo ponad 20 powstańców a wielu innych zmarło w skutek odniesionych ran. Czechowski zarządził odwrót w kierunku granicy austriackiej i rozbrojenie. Czechowski ukrywał się lecz został aresztowany w okolicach Jarosławia został osadzony w więzieniu w Przemyślu. Więzienie opuścił w 1866 r. Po wyjściu na wolność zamieszkał w Jarosławiu gdzie zmarł 6 czerwca 1888 r.

23. **Henryk Dmochowski** (Henry D. Saunders, Henry D. Sanders) – urodzony 26 października 1810 r., artysta rzeźbiarz, absolwent przyrodoznawstwa na Uniwersytecie Wileńskim. Uczestnik powstania listopadowego. Po ogłoszeniu w 1861 r. amnestii po śmierci cara Mikołaja I, wrócił w 1861 r. do Wilna. Po wybuchu powstania styczniowego został naczelnikiem powiatu dziśnieńskiego i uformował partię powstańczą. Zginął 26 maja 1863 r., niedaleko wsi Porzecze w rejonie borysowskim na Białorusi.
24. **Makary Drohomirecki** – urodzony w 1840 r., ukraiński książę, absolwent uniwersytetu w Kijowie i Instytutu Agronomicznego w Marymoncie. Uczestniczył czynnie w życiu politycznym Warszawy. W 1860 r. przeniósł się do Paryża, gdzie uczęszczał na wykłady gen. Ludwika Mierosławskiego o tematyce wojskowej. We Francji sformował 25-osobowy oddział powstańczy, złożony ze studentów. W końcu stycznia 1863 r. oddział Drohomireckiego przekroczył granicę Królestwa Polskiego niedaleko Wielunia. W okolicach lasów lipieńskich koło Żłoczewa 16 lutego 1863 r. oddział został zaatakowany przez 3 rotę piechoty i 40 kozaków z sieradzkiego garnizonu. Okazało się, że miejsce postoju oddziału zdradził Rosjanom chłop Aleksander Rumowicz, którego wkrótce powiesił powstańczy oddział żandarmerii narodowej. Makary Drohomirecki poległ w walce wraz z ośmioma powstańcami.
25. **Juliusz Wilhelm Działowski** – urodzony 6 kwietnia 1842 r. w Warszawie. Potomek włoskiej rodziny kupieckiej Gianotti de Castellani. Dowodząc 30-osobowym oddziałem jazdy zajął skład soli w Szczekocinach. Później przyłączył się do oddziału Bogdana Bończy, z którym uczestniczył w bitwie pod Górami 18 czerwca 1863 r. Bończa w tej bitwie zginął. Następnie przyłączył się do oddziałów Ożańskiego i Litticha. Dowodził jazdą w przegranej bitwie pod Przedborzem 27 czerwca 1863 r. Po klęsce Ożańskiego pod Skotnikami 29 czerwca 1863 r. zbiegł za granicę. W 1865 r. powrócił do Królestwa Polskiego i dobrowolnie oddał się w ręce władz rosyjskich. Otrzymał wyrok 10 lat ciężkich robót na Syberii, złagodzony następnie przez gubernatora Berga na osiedlenie na Syberii. Jego dalsze losy są nieznane.
26. **Bogusław Ejtminowicz** – urodzony w 1830 r. Litwin, kapitan garnizonu rosyjskiego w Białymstoku. Należał do tajnej grupy Polaków oficerów w armii carskiej. Major armii powstańczej. Po bitwie pod Siemiatyczami nie przyjął awansu i zdezerterował do oddziału powstańczego organizowanego przez jego brata, Juliana. Brał udział w wielu bitwach W listopadzie 1863 r. podporządkował się Karolowi Krysińskiemu. Po przegranej bitwie pod Ossową 31 grudnia 1863 r. Ejtminowiczowi odszedł w kierunku Radzyna Podlaskiego. Zaskoczony pod Uścimowem nagłym atakiem rosyjskich dragonów, osobiście osłaniał odwrót swojej piechoty. Według jednej wersji zginął, wedle innej popełnił samobójstwo.
27. **Emile Faucheux** – urodzony w 1839 r., syn fabrykanta wełny z Algieru, żołnierz armii francuskiej, kapitan w powstaniu styczniowym. W marcu 1863 r. przybył do Poznania. Brał udział w formowaniu oddziałów powstańczych w zaborze pruskim. Jako dowódca jednej z partii powstańczych w kwietniu wkroczył do Królestwa Polskiego. Wziął udział w walkach w Mazowieckiem i Kaliskiem. 29 kwietnia 1863 r. został ciężko ranny w bitwie pod Pyzdrami. Zmarł po 1864 r.
28. **Leon Frankowski** – urodzony 25 marca 1843 r. w Liwkach Szlacheckich na Podlasiu, ziemianin. Od 1857 r. uczęszczał do Instytutu Szlacheckiego w Warszawie. W 1860 r. przeniósł się do gimnazjum realnego. Pod wpływem braci Jana i Stanisława przyłączył się do organizacji spiskowych. Brał udział w manifestacji patriotycznej na pogrzebie wdowy po generale Józefie Sowińskim. Był zwolennikiem generała Ludwika Mierosławskiego. Z ramienia Komitetu Centralnego Narodowego jesienią 1862 r. został komisarzem lubelskim. Na początku stycznia 1863 r. zorganizował oddział złożony ze studentów Instytutu Politechnicznego w Puławach. Oddział stoczył zwycięską potyczkę pod Kurowem, zdobywając furgon pocztowy z dużą ilością pieniędzy. 8 lutego w czasie ucieczki przed oddziałem rosyjskim powstańcy zostali rozbici w potyczce pod Słupczą koło Sandomierza. Ranny Frankowski schronił się w Sandomierzu, gdzie został ujęty i postawiony przed sądem wojskowym. Nie zgodził się na współpracę z Rosjanami. Mimo starań rodziny otrzymał wyrok śmierci i został powieszony.
29. **Karol Frycze** (Fritsch, Fritsche) – urodzony w 1830 r. w Warszawie, podpułkownik w powstaniu styczniowym. Po ukończeniu szkoły średniej, wyjechał do Francji, gdzie zdobył tytuł inżyniera. Pracował

przy budowie Kolei Warszawsko-Petersburskiej. Działal w konspiracji niepodległościowej. Brał udział w przygotowaniach powstańczych. Walczył w oddziale Władysława Cichorskiego „Zameczka” i Zygmunta Padlewskiego. Dowodził oddziałem rezerwowym w bitwie pod Myszyńcem. Później przeszedł do oddziału Ignacego Mystkowskiego. Brał udział w bitwach pod Stokiem, Kietlanką i Łączką. W ostatniej bitwie na czele odrębnego oddziału kosynierów opierał się przeważającej sile wroga. Ciężko ranny w brzuch, zmarł 24 maja 1863 r. w Porębie.

30. **Paweł Ganier d'Aubin** – francuski oficer 23. Pułku Piechoty. Do Królestwa Polskiego przybył wraz z grupą ochotników francuskich. Jako dowódca oddziału kosynierów służył przy boku Edmunda Taczanowskiego. Odznaczył się w obu bitwach pod Pызdrami, walczył w bitwie pod Rudą Wieczyńską. Zginął w bitwie pod Wołą Cyrusową 4 listopada 1863 r.
31. **Mikołaj Galoff** – urodzony w 1824 r., ziemianin, pułkownik armii rosyjskiej. Członek rewolucyjnych organizacji spiskowych w guberni witebskiej w latach 1861-1865. Dowodził powstańczym oddziałem jazdy, brał udział w bitwie nad Berezyną. Po powstaniu udał się na emigrację. Pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.
32. **Józef Grekowicz**, pseudonim „Gronostajski” – urodzony 13 lipca 1834 r. w Michalewie koło Mińska. Absolwent Akademii Wojskowej w Petersburgu. Brał udział w spisku w wojsku carskim, przygotowywał powstanie styczniowe. 18 stycznia 1863 r. Rząd Narodowy nadał mu stopień pułkownika. W nocy z 23 na 24 stycznia na czele oddziału zaatakował załogę rosyjską w Radomsku. Później połączył się z Apolinarym Kurowskim. 17 lutego brał udział w bitwie pod Miechowem. Ranny uszedł do Krakowa. Będąc naczelnikiem sił zbrojnych województwa krakowskiego organizował nowe formacje. 5 kwietnia 1863 r. wkroczył do Królestwa Polskiego z oddziałem liczącym 230 piechoty i 32 jazdy. 4 maja 1863 r. wziął udział w bitwie pod Igołomią, następnie 24 sierpnia stoczył bitwę pod Fajslawicami w województwie lubelskim. W Galicji organizował siły zbrojne obwodu sanockiego i samborskiego. Po upadku powstania wyemigrował do Paryża, gdzie skończył studia inżynierskie. Następnie udał się do Turcji, gdzie pracował przy budowie kolei. W Turcji chciał wywołać powstanie górali kaukaskich na tyłach wojsk rosyjskich. Brał udział w próbach polsko-węgierskiej dywersji na Bałkanach. W latach 1881-1882 budował kolej we francuskiej kolonii San Domingo, później pracował w kolejnictwie na Martynice, budował linię kolejową w Bułgarii. Od 1886 r. pełnił funkcję inżyniera kolejowego w Buczaczu. Zmarł 26 lipca 1912 r. i został pochowany we Lwowie.
33. **Faustyn Gryliński** – urodzony w 1830 r. w Galicji. Był słuchaczem Polskiej Szkoły Wojskowej w Cueno we Włoszech, walczył pod rozkazami Giuseppe Garibaldiego. W powstaniu styczniowym walczył w stopniu majora. Na terenie województwa sandomierskiego sformował 400-osobowy oddział powstańczy. Skonfliktowany z Dionizym Czachowskim, nie chciał przejść pod jego rozkazy. Dopiero za trzecim razem Gryliński zgodził się przybyć na wyznaczony przez Czachowskiego punkt zborny do lasów ilżeckich. Jego oddział liczył 240 strzelców, 150 kosynierów i 60 konnych. Po bitwie pod Grabowcem 16 kwietnia 1863 r. odłączył się od Czachowskiego. 18 kwietnia 1863 r. słabo ubezpieczony obóz Grylińskiego pod Brodami został całkowicie rozбит przez rosyjski oddział mjr Klewcową. 20 października 1863 r. brał udział w bitwie pod Oksą pod dowództwem Zygmunta Chmieleńskiego, gdzie został ranny i awansował na stopień pułkownika. Po upadku powstania wyemigrował do Francji. Zmarł w Egipcie w 1866 r.
34. **Michał Heidenreich**, pseudonim „Kruk” – urodził się 19 września 1831 r. w Warszawie. Był synem spolonizowanego Niemca i Francuzki. Absolwent Akademii Sztabu Generalnego w Sankt Petersburgu. Członek Koła Oficerskiego założonego przez Zygmunta Sierakowskiego w Sankt Petersburgu. Po wybuchu powstania został mianowany naczelnikiem wojennym województw podlaskiego i lubelskiego. W bitwie pod Kaniwolą 24 lipca 1863 r. jego oddział poniósł duże straty. Zdołał jednak zebrać oddział i w bitwie pod Chruśliną 4 sierpnia 1863 r. odniósł zwycięstwo. 8 sierpnia w bitwie pod Żyrzynem pokonał rosyjski konwój poczty pieniężnej złożony z 550 żołnierzy i 2 dział. Zdobył przesyłkę pieniężną w wysokości 200 000 rubli. Po tym wydarzeniu Rząd Narodowy rozkazem dziennym nr 11 z 22 sierpnia 1863 r. mianował Michała Heidenreicha na stopień generała. 24 sierpnia przegrał bitwę pod Fajslawicami. Stamtąd wycofał się do Galicji. W kolejnej bitwie 25 grudnia pod Kockiem poniósł kolejną klęskę. Wobec upadku powstania wyjechał do Francji, a potem do Wielkiej Brytanii. Brał udział w wojnie francusko-pruskiej 1870-1871. W 1872 r. wstąpił do paryskiej loży wolnomularskiej. Później przeniósł się do Lwowa, gdzie prowadził warsztat rzemieślniczy. Zmarł 9 kwietnia 1886 r. Spoczywa na Cmentarzu Łyczakowskim.